

Dialógusok

MŰBÍRÁLAT - ZENE - LXVII. évfolyam, 25. szám, 2023. június 23.

(Kodály és Ligeti; Zétényi Tamás – BMC Records, 2023)

Bár Zétényi előadása kétségkívül lehetne valamivel ritmikusabban lélegző, valamivel könnyedebb gesztusnyelven beszélő produkció is, a külső nézőpontot lényegében teljesen mellőző interpretáció súlyos beszédszerűsége, a mozgásformák sűrűsödésére-ritkulására, a hang és a csend közti áthághatatlan határvonalakra koncentráló játékmód komoly szépsége mégis tökéletesen meggyőző. Az attitűd ráadásul olyan következetes és természetes, hogy eleinte szinte észre sem lehet venni, ahogyan Ligeti Kodály helyére lép.

Ligeti György születésének századik évfordulója a zenei élet kiemelt jelentőségű témája, inspirációs forrása és hivatkozási pontja az idei évben – olyannyira, hogy szinte zavarba ejtő az a figyelem, ami most hangversenyek, konferenciák és kiállítások formájában a komponista életművére irányul. Persze nem önmagában és pláne nem a zeneszerző jelentőségét, a XX. század második felének zenei gondolkodásában betöltött szerepét tekintve feltűnő ez az érdeklődés, hanem inkább a klasszikus zenei ízlésnek ahhoz a rendezvényszervezők által is határozottan támogatott óvatosságához képest, amely az úgynevezett kortárs zenét (vagyis a modernizmus törekvéseitől kezdve úgyszólván bármit) még mindig valamiféle delikát ritkaságként kezeli.

A jelenség magyarázatául nyilván számos okot lehetne felhozni az iparszerű koncertélet bevételközpontú szemléletmódjától kezdve a szerzői jogok jelentette anyagi terhekig, a művészetet a mindenkori valóságra reagáló kulturális formaként meghatározó esztétikai állásfoglalástól az eszképzizmus erősödő igényéig vagy éppen a felvilágosult, tanult, belátó társadalom két-háromszáz éves ideájának talajvesztésétől a műveltség elértéktelenedéséig, de akárhogyan is: mindezekben a folyamatokban – a zenét vizsgálva legalábbis –, úgy látszik, a hangrögzítés lehetősége is figyelemre méltó szerephez jut. Egyszerűen azért, mert a hangfelvétel alapjaiban változtatta meg a zenét azáltal, hogy nagyon is aktívan és praktikusán létrehozott, pillanatnyi és megfoghatatlan jelenségből passzívan ismételtető, változatlan formában számtalanszor újraélhető élménnyé alakította. Atmoszférává, a mindenkori lelkiállapothoz illeszthető háttérre egyengette, vagyis olyasmivé, ami a XX. századi művészet kockázatvállalásával határozottan szemben áll.

Már csak ezért is érdekes, miféle koncepciót dolgoz ki egy előadóművész akkor, amikor modern zenét vesz lemezre, napjaink egyik legsokoldalúbb csellistája, Zétényi Tamás pedig igazán gondolatébresztő választ adott erre a kérdésre a BMC Records idén májusban megjelent centenáriumi kiadványán. A felvételen Kodály és Ligeti szólószonátái hallhatók, de nem pusztán a gordonkára készült darabok (Kodály 1915-ös alkotása és Ligeti 1948-ban elkezdett, majd 1953-ban átdolgozott műve), hanem Ligeti a kilencvenes években komponált brácsaszonátája is Zétényi átdolgozásában, a köztük lévő kapcsolat pedig szerencsére nem merül ki a folklórihletésű magyar zenei modernizmus megnyilvánulásainak elkerülhetetlen párhuzamaiban.

Mi több, a Kodály-szonáta ércesen zengő, már-már harciasan markáns nyitóütemeiben a népiességnek szinte nyoma sincs ezen a lemezen, és később is csak különlegesen absztrakt, szinte szublimált formában érzékelhető. Bár Zétényi előadása kétségkívül lehetne valamivel ritmikusabban lélegző, valamivel könnyedebb gesztusnyelven beszélő produkció is, a külső nézőpontot lényegében teljesen mellőző interpretáció súlyos beszédszerűsége, a mozgásformák sűrűsödésére-ritkulására, a hang és a csend közti

áthághatatlan határvonalakra koncentráció játékmód komoly szépsége mégis tökéletesen meggyőző. Az attitűd ráadásul olyan következetes és természetes, hogy eleinte szinte észre sem lehet venni, ahogyan Ligeti Kodály helyére lép. A két zeneszerző gondolkodásmódja, hangvétele, pátoszméltóság személyessége olyannyira hasonló, hogy csak lassan ébred rá az ember: Ligeti csellószonátájának *Dialógus* című első tételében van valami romantikus egyszerűség, valami nosztalgikus elem, ami Kodály húsba vágóan drámai monológjára nem volt jellemző. Igazán izgalmassá a lemez mégis a brácsaszonáta rögzítésével válik, itt lesz ugyanis valóban nyilvánvalóvá, hogy ezen a felvételen nem olyan zenék szólalnak meg, amelyeket szándéktalanul, az érzelmi azonosulás, esetleg a népzenei alapú közösségi identitásba való belesimulás gondolattalan vágyával lehetne hallgatni. Voltaképpen a brácsaszonáta helyezi kontextusba a másik két darabot is ebben a koncepcióban, annak klasszikus asszociációi, tánckarakterei, szvitszerűsége és megrázóan távolságtartó líraisága ad távlatot nekik és nyit meg számukra új kapcsolatokat. A tételek során a zene egyre világosabbá és ugyanakkor zárkózottabbá, egyre tárgyyszerűbbé válik, a népiesség pedig, noha meghatározó elem marad, már csak a hangsorokban és a sorszerkezetben kísért. Ezáltal azonban a kör nem csupán bezárul, ahogyan Zétényi Tamás a lemez kísérőfüzetében az avantgárdtól elforduló Ligeti művét jellemezte, hanem ki is nyílik. A *Lamento* barbár gesztusainak nyersesége, a *Chaconne chromatique* versszerű motorikája, lassuló, mintegy elfáradó belső szerkezete, a váratlanul megszakadó, mozdulatban megakadó tételvégek sajátos lezáratlansága révén ugyanis a klasszikus és népi asszociációkkal játszó struktúrák már nem pusztán egyediségüket őrzik és mutatják fel, hanem ki is tárulnak az ismeretlen felé, hogy ami akar, rezonálhasson rájuk.